

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Ihmisoikeusliiton lausunto valtioneuvoston periaatepäätösluonnoksesta suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla

Ihmisoikeusliitto kiittää mahdollisuudesta lausua suomalaista demokratiapolitiikkaa linjaavasta periaatepäätösluonnoksesta oikeusministeriölle. Demokratiapolitiikan päätavoite, jonka mukaan poliittiset ja kansalaisoikeudet toteutuvat Suomessa yhdenvertaisesti, on oikeusvaltion edellytys. Ihmisoikeusliitto kannattaa ehdotusta erillisen toimenpideohjelman laatimisesta tulevilla hallituskaudella linjausten suunnitelmalliseksi toimeenpanemiseksi.

Yleistä

Valtioneuvoston demokratia–poliittisen periaatepäätöksen linjauksilla ja niitä täydentävillä toimenpide-ehdotuksilla tavoitellaan toimivaa demokratiaa, monipuolisia osallistumismahdollisuuksia ja -taitoja, rakentavaa keskustelukulttuuria, aktiivista ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa sekä avointa ja vuorovaikutteista hallintoa.

Oikeusvaltio, demokratia ja ihmisoikeudet ovat toisiinsa linkittyneitä. Siksi periaatepäätöksen on oltava linjassa kansallisen perus- ja ihmisoikeusohjelman kanssa ja niitä on käsiteltävä yhdessä. Ihmisoikeusliitto lausuu tarkemmin muutamasta laajan periaatepäätöksen linjauksesta ja tekee ehdotuksia niiden toimeenpanon tehostamiseksi.

Demokratian tila ja kansainväliset muutostrendit

Kuten periaatepäätöksessäänkin todetaan, kansainväliset tutkimuslaitokset tunnistavat useita uhkia lähivuosien demokratiakehitykselle maailmalla. Demokratian laatu on yleisesti heikentynyt mm. sananvapauden, oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan saralla. Uusimman V-Dem-demokratia raportin mukaan demokratian taso on laskenut vuoden 1989 tasolle, ja viimeisen 30 vuoden aikana saavutetut edistysaskeleet on menetetty. Taustalla on tunnistettu megatrendejä kuten globalisaatio, talouden rakennemuutos, tuotantotapojen ja elinkeinorakenteen uudelleenmuotoutuminen, väestöliikkeet, kaupungistuminen, vakiintuneiden talouspoliittisten voimasuhteiden muutokset ja media- sekä viestintäympäristöön liittyvät muutokset.

Esimerkiksi Yhdysvaltojen viimeaikainen kehitys osoittaa, että yhteiskunnan liiallinen sisäinen jakautuminen muodostaa vaaratekijän demokratian toimivuudelle. Myös Euroopassa kasvava populismi voi tutkitusti muodostaa uhan demokratialle.

Vaikka Suomi sijoittuu demokratian toimivuuden osalta vertailevissa tutkimuksissa länsimaisten demokratioiden kärkijoukkoon, on Suomessakin syytä tunnistaa ajoissa demokratiaa rapauttavat pyrkimykset sekä esimerkiksi disinformaatiota tuottamaan pyrkivät voimat. Tutkitusti poliittinen osallistuminen ja osallisuuden kokemus jakautuvat jyrkästi eri ihmisryhmien välillä. Ihmisoikeusliitto katsoo, että erityisesti osallisuuden jakautumisessa on Suomessa parannettavaa. Ehdotetut toimenpiteet jäävät kuitenkin hyvin yleisiksi eivätkä mahdollista marginalisoitujen tai syrjinnän vaarassa olevien ryhmien tunnistamista tai heidän osallisuutensa vahvistamista.

OECD on suositellut, että Suomessa vakiinnutettaisiin hallinnon ja kansalaisten väliset vuoropuhelut ihmisten luottamuksen vahvistamiseksi, lisättäisiin hallinnon ja päätöksenteon avoimuutta, kehitettäisiin osallistumisen ja vaikuttamisen prosesseja ja otettaisiin kansalaiset mukaan politiikan vaihtoehtojen valmisteluun.

Ihmisoikeusliitto esittää, että valtioneuvoston on sitouduttava pitkäjänteiseen demokratiapolitiikan kehittämistyöhön ja turvattava riippumattomille kansalaisjärjestöille mahdollisuudet vaikuttaa linjausten sisältöön. Ihmisoikeusliitto peräänkuuluttaa yhteiskuntapoliittisen ja oikeustieteellisen tutkimuksen ja keskustelun törmäyttämistä oikeusvaltion sekä demokratian tilan kehittämiseksi.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***
- ***Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto***
- ***Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen***

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.***
- ***Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.***
- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

Periaatepäätösluonnoksessa on hyvin eritelty osallistumisen nykytilanne ja poliittisen aktiivisuuden kasautuminen yhteiskunnassa hyvin toimeentuleville ihmisryhmille. Toimenpiteet asian korjaamiseksi jäävät kuitenkin hyvin yleiseksi:

”Vaikuttamismahdollisuuksien monikanavaisuudesta huolehditaan, eri väestöryhmien erilaiset osallistumisen edellytykset huomioon ottaen. Nuorten, maahan muuttaneiden sekä haavoittuvassa asemassa olevien asukkaiden osallistaminen edellyttää etsivää osallisuustyötä, kohdennettua viestintää ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä toimielimiä.”

Osallisuuden kuilun purkaminen vaatii ensinnäkin marginalisoitujen tai syrjinnän vaarassa olevien ryhmien tunnistamista. Esimerkiksi toimeentulon ongelmat, työelämän ulkopuolella oleminen, heikko suomen kielen taito, toimintakyvyn rajoitteet, vähäiset sosiaaliset verkostot, heikko lukutaito tai tietoteknisten laitteiden puute voivat vähentää ihmisen osallistumista. Yhdenvertaisen osallistumisen mahdollistaminen vaatii eri ryhmille suunnattuja kohdennettuja toimenpiteitä.

Eri vaikuttamisen kanavia mietittäessä ja etsivää osallisuustyötä kehitettäessä on muistettava, että myös kansalaisjärjestöt tavoittavat hyvin marginalisoituja ja syrjinnän vaarassa olevia ryhmiä. Siksi järjestöille on mahdollistettava riittävästi sekä kohdennettuja että avoimia kuulemistilaisuuksia.

Lisäksi on huomioitava, että digitaalisen teknologian käyttö on hyvin eriytynyttä. Siten yleiset osallistumista tukevat toimenpiteet, kuten ”Digitaalisiin osallistumisen muotoihin panostamista jatketaan. Verkkodemokratiapalveluiden päivittämiseen ja kehittämiseen panostetaan”, eivät auta osallistumisen kuilun purkamisessa.

Ihmisoikeusliitto katsoo, että verkkodemokratian kehittämisen lähtökohdaksi on otettava eri ryhmien osallistumisen yhdenvertaisuus. Samalla on myös tunnistettava etukäteen ne ryhmät, jotka voivat jäädä kokonaan verkkopalveluiden ulkopuolelle.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehtotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatioissa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

Kuten periaatepäättösluonnoksessa avoimesti todetaan, viimeaikaisten selvitysten mukaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistaso opettajien keskuudessa on valitettavan vaihtelevaa. Demokratia- ja ihmisoikeusaiheiden opetus on edelleen yksittäisten opettajien aktiivisuuden varassa. Erityisesti ihmisoikeuskasvatuksen osalta on havaittu merkittäviä kehittämistarpeita.

Ihmisoikeusvaltuuskunta suositteli jo vuonna 2014 sekä uudelleen 2021, että opettajien ja muiden julkista tehtävää hoitavien ihmisoikeusosaamista on vahvistettava ja että ihmisoikeuskoulutusta on jatkuvasti seurattava, arvioitava ja kehitettävä. Nämä suositukset ovat edelleen ajankohtaisia. Suomi on lisäksi saanut toistuvasti suosituksia ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamiseksi sopimuksia valvovilta kansainvälisiltä toimijoilta sekä esimerkiksi muilta valtioilta UPR-prosessissa.

Siksi on erityisen ongelmallista ja suorastaan hälyttävää, että ihmisoikeudet eivät vielääkään kuulu esimerkiksi opettajan peruskoulutukseen pakollisena oppiaineena, vaikka ihmisoikeudet on jo vuosia sitten kirjattu kansallisten opetussuunnitelmien arvopohjaan, velvoitteisiin ja sisältöihin. Parhaatkaan opetussuunnitelmat eivät yksin riitä takaamaan ihmisoikeuskasvatuksen toteutumista käytännössä. Ihmisoikeuskasvatus on erityisosaamista vaativa kasvatuksen ala, joka toteutuakseen edellyttää pysyviä rakenteita.

Ihmisoikeusliitto muistuttaa, että kansalliset ja kansainväliset suositukset velvoittavat valtioneuvostoa vahvistamaan opettajien ja muiden julkista tehtävää hoitavien pitkäjänteistä perus- ja täydennyskoulutusta ihmisoikeuksista. Edes yliopistojen ja muiden korkeakoulujen autonomia ei voi estää näiden velvoitteiden toimeenpanoa, sillä niidenkin erityistehtävään sisältyy julkista valtaa, jonka vastuulle perus- ja ihmisoikeuksien toimeenpano ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden noudattaminen kuuluu.

Ihmisoikeusliitto kehottaa valtioneuvostoa ja erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriötä pikaisesti lisäämään opettajien perus- ja täydennyskoulutuksiin ihmisoikeussisältöä ja takaamaan viranomaisten ihmisoikeuskoulutukselle pysyvä rahoitus, pysyvät rakenteet ja riittävä henkilöstö.

Keväällä 2022 käynnistyi tutkimushanke (VN-TEAS), jonka tehtävänä on arvioida varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelmien perusteissa määriteltyjen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistavoitteiden käytännön toteutumista varhaiskasvatuksessa, kaikilla kouluasteilla ja opettajankoulutuksessa. Tavoitteena on arvioida myös, lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden ja osallistumisoikeuksien toteutumista. Tutkimuksen on tarkoitus tuottaa valtioneuvostolle ajantasainen kokonaiskuva ja tietoa aihepiiriin liittyvistä haasteista, suosituksia jatkotoimenpiteiksi, sekä konkreettisia esityksiä ja suosituksia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi varhaiskasvatuksessa, kaikilla kouluasteilla sekä opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa. Tutkimus valmistuu keväällä 2023.

Ihmisoikeusliitto vaatii, että seuraavaan hallitusohjelmaan on kirjattava selkeät rakenteet ihmisoikeuskasvatuksen ja koulutuksen vakiinnuttamiselle kasvatuksen ja koulutuksen kaikille asteille. Ihmisoikeuskoulutusta ei tarvita vain opettajien peruskoulutukseen, vaan myös muiden julkista tehtävää hoitavien perus- ja täydennyskoulutuksiin.

Lisäksi hallitusohjelmassa ja valtiontalouden kehysmenettelyssä tulee täsmentää, miten kansalaisjärjestöille turvataan riittävät resurssit demokratiaa, ihmisoikeuksia koskevan koulutuksen tarjoamiseen julkista tehtävää hoitaville sekä suoraan tai välillisesti myös eri oppiasteiden opiskelijoille.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Periaatepäätöksessäkkin viitattujen tutkimusten mukaan keskustelukulttuuri on demokratioissa viime vuosikymmeninä kärjistynyt ja vastakkainasettelu on lisääntynyt. Myös Suomessa keskustelukulttuuri on viime vuosien aikana havaitusti surkastunut. On myös viitteitä siitä, että koronapandemia on entisestään vahvistanut ilmiötä. Keskusteluja on siirtynyt verkkoon ja vihapuhe sosiaalisessa mediassa on lisääntynyt.

VNTEAS-tutkimus verkkovihasta julkaistiin kesäkuussa 2022. Sen mukaan verkkovihaa tuotetaan sekä organisoidusti että spontaanisti. Selvitysten mukaan Suomessa viharikosten määrä on laskenut ja vihapuherikosten määrä kasvanut. Suurin osa rangaistavasta vihapuheesta on yksittäisten henkilöiden tekemää. Vihapuheen kitkemiseen tutkijat ehdottavat toimenpiteiksi tutkimustiedon tuottamista, verkkovihan tuottajien ja levittäjien tukimuotoja, tietoisuuden lisäämistä verkkovihan levittämisestä, verkkokeskustelujen seurantaa, some-alustojen vastuunkantoa, poliisin lisäresursseja ja vuoropuhelun edistämistä.

Oikeusministeriön kesäkuussa 2022 julkaiseman ”Että puututtaisiin konkreettisesti” -selvityksen mukaan yhä useampi vihapuhetta tai häirintää kokenut vähemmistöryhmän edustaja koki sen vaikuttaneen yleiseen turvallisuuden tunteeseensa. Nyt niistä, jotka olivat kokeneet viimeisen 12 kuukauden aikana vihapuhetta tai häirintää, 70 prosenttia koki sen vaikuttaneen yleiseen turvallisuuden tunteeseensa. Vuonna 2016 julkaistussa selvityksessä vastaava osuus oli 61 prosenttia.

Ihmisoikeusliitto pitää periaatepäätöksen linjauksia sananvapauden vastuulliseen käyttöön kannustavan mediaympäristön edistämisestä ja vihapuheen juurisyihin puuttumisesta kannatettavina. Konkreettiset toimet, joilla vihapuheen tuottajiin ja levittäjiin aiotaan puuttua, jäävät kuitenkin avoimiksi.

Suomi on saanut useita huomautuksia YK:n ihmisoikeuselimiltä toimenpiteiden ja lainsäädännön tehostamistarpeista häirinnän ja vihapuheen kitkemiseksi. Lisäksi Suomi vastaanotti helmikuussa 2021 komission virallisen huomautuksen liittyen rasismia ja muukalaisvihaa koskevan puitepäätöksen (2008/913/YOS) täytäntöönpanoon. Komissio katsoi, ettei Suomen rangaistussäännöksissä ollut pantu täytäntöön väkivaltaan yllyttämistä sekä tiettyjen tekojen julkista puolustelua, kieltämistä tai vakavaa vähättelyä koskevia tekoja. Lisäksi komissio katsoi täytäntöönpanon puutteita liittyvän tutkinta- ja/tai syytetoimiin ryhtymiseen viran puolesta.

Huhtikuussa 2021 komissiolle antamassaan vastauksessaan Suomi kiisti komission esittämät väitteet selostaen kyseessä olevien veloitteiden täytäntöönpanon Suomen lainsäädännössä. Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan lainsäädäntöpohja vihapuheen kitkemiseksi on kuitenkin edelleen puutteellinen.

Helmikuussa 2022 eduskunnalle annettiin esitys (HE 7/2021 vp), jonka mukaan rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteisiin lisättäisiin maininta rikoksen tekemisestä uhrin sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta. Esityksenvaliokuntakäsittely on edelleen kesken. Käynnissä oleva

yhdenvertaisuuslain uudistaminen toisi mahdollisuuden tunnistaa häirinnän kohdistuminen yksilön lisäksi myös ihmisryhmään, ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle esitetäänkin toimivaltaa käsitellä asioita ilman nimettyä uhria. Ihmisoikeusliitto vaatii hallitusta kiirehtimään näiden tärkeiden uudistusten loppuun saattamista vielä tällä hallituskaudella.

Suomen lainsäädännöstä puuttuu säännös verkkoalustan ylläpitäjän vastuusta, jolla ylläpitäjä veloitettaisiin valvomaan ylläpitämänsä sivuston sisällön laillisuutta ja poistamaan lainvastainen aineisto. Esimerkiksi Ruotsissa voimassa olevan lain mukaan ylläpitäjän on poistettava viestit, jotka täyttävät esimerkiksi laittoman uhkauksen tunnusmerkistön, rikkovat yksityisyyden suojaa tai yllyttävät etnistä ryhmää vastaan.

Ihmisoikeusliitto esittää, että vihapuheen tuottajan ja julkaisijan eli verkkoalustan ylläpitäjän rikosoikeudellista vastuuta lisätään ja selkiytetään tekemällä lainsäädäntöön tarvittavat muutokset. Lainsäädännön tunnistamat häirintä ja vihapuhe ovat vielä liian kapeita rikosvastuun toteutumiseksi.

Lisäksi vihapuheen ja häirinnän uhrien oikeuksiin pääsyn ja oikeussuojan vahvistamiseksi tulee lisätä tietoisuutta ilmoituskanavista ja ilmoituksia vastaanottavien tahojen tietoisuutta, taitoja ja resursseja. Myös muiden viranomaisten, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten osaamiseen ja toimintaan on tarve kiinnittää huomiota. Kansalaisyhteiskunnassa ja erilaisissa tilaisuuksissa on syytä lisätä turvallisen tilan periaatteiden noudattamista.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- ***Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.***
- ***Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.***
- ***Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.***
- ***Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.***
- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävästä kaupunkikehityksen keskiöön.***

-

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

-

October Martta
Ihmisoikeusliitto